

Nuo auksologijos iki lietuvių etnogenezės

Janina Tutkuvienė

Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Anatomijos, histologijos ir antropologijos katedra

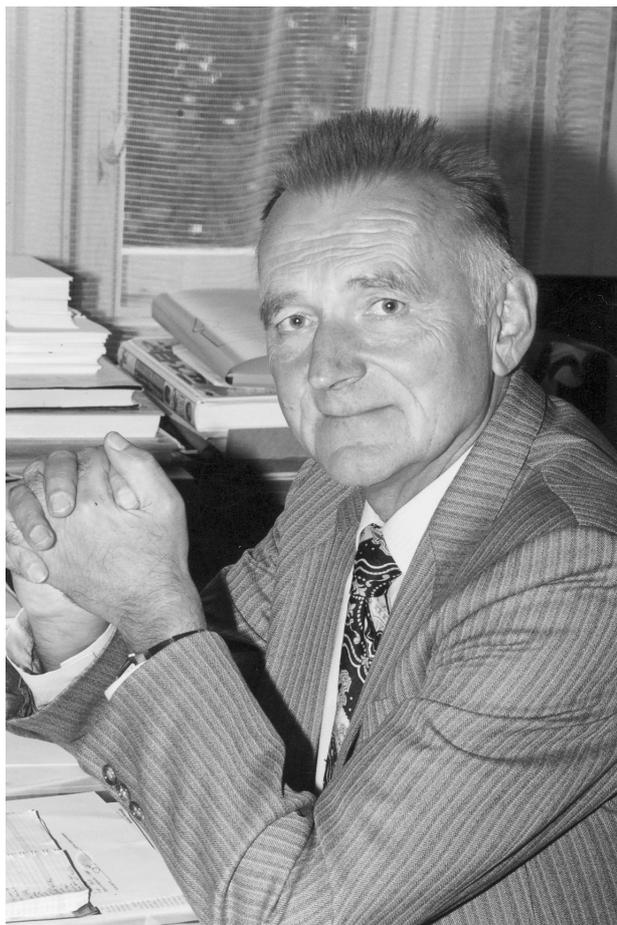
Raktažodžiai: lietuvių etnogenezė, istorija, antropologija, auksologija, kraniologija.

Santrauka. Profesoriaus Gintauto Česnio 65 metų sukakčiai pažymėti straipsnyje pateikiama šios iškilios asmenybės – Lietuvos mokslų akademijos nario eksperto, buvusio Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto dekanı (1988–1999), Anatomijos, histologijos ir antropologijos katedros vedėjo (1988–2001), Lietuvos valstybinės premijos laureato (1989) ir Estijos valstybinio apdovanojimo (2005) – mokslinės veiklos ir kitos kūrybos apžvalga. Gintautas Česnys baigė Vilniaus universiteto Medicinos fakultetą 1963 metais. Jo mokslinė ir pedagoginė veikla rutuliojosi nuo auksologijos (pirmoji disertacija „Lietuvių kūdikių auksologinė charakteristika, longitudinalinis tyrimas“, 1970) iki lietuvių etnogenezės (antroji disertacija „Senujų Lietuvos gyventojų antropologija“, 1986) problemų nagrinėjimo. Dabar profesorius daugiausia laiko skiria svarbiausių Lietuvos antropologijos istorijos periodų apibendrinimui, iškiliausių jos asmenybių mokslinės veiklos nagrinėjimui.

2005 metų vėluojantį pavasarį, balandžio 23 dieną, Lietuvos mokslų akademijos nariui ekspertui, buvusiam Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto dekanui (1988–1999), Anatomijos, histologijos ir antropologijos katedros vedėjui (1988–2001), profesoriumi Gintautui Česniui sukako 65-eri. Pagal žmogaus amžiaus klasifikaciją – tai laikotarpis, kai branda pasiekia kulminaciją. Todėl ir žmogaus pasiekimai, jo kūrybos vaisiai esti brandžiausi. Ta proga ir norėtusi apžvelgti Profesoriaus kūrybinės, mokslinės veiklos svarbiausias sritis ir etapus, panagrinėti jų ištakas ir sąsajas, vietą šiuolaikinėje mokslų erdvėje. Kadangi profesoriaus Gintauto Česnio interesų sfera labai plati – nuo liaudiškos dainos iki paminklo Vincui Kudirkai, nuo žmogaus biologijos iki lietuvių etnogenezės, todėl įdomu panagrinėti šio fakto priešistorę.

Mokslinės, pedagoginės, kūrybinės veiklos ištakos bei sąsajos

Simboliška, tačiau 2004 metų rudenį šventėme 200 metų antropologijos (1, 2), o šiais 2005 metais minėsimė ne tik 230 metų Vilniaus universiteto Anatomijos (dabar Anatomijos, histologijos ir antropologijos) katedros, bet ir 200 metų auksologijos Lietuvoje jubiliejų. Pastarieji faktai ypač sietini su plačių interesų ir didelės erudicijos senojo Vilniaus universiteto mokslininko Andriaus Sniadeckio (1768–1838) vardu: jo „Organinių būtybių teorijoje“ (1804) išdėstytos mintys apie gyvosios ir negyvosios gamtos santykį,

Nuotr. Profesorius Gintautas Česnys

organizmo ir aplinkos ryšį davė pradžią fizinės antropologijos raidai Vilniaus universitete, o 1805 metais parašytas darbas „Pastabos apie vaikų fizinį auklėjimą“, galima sakyti, padėjo pamatus auksologijai – mokslui apie augimą ir brendimą bei pediatrijos raidai (3, 4). Vėliau Lietuvos antropologijos tradicijas puoselėjo ir didžiausią įtaką šiam mokslui padarė J. Basanavičius (lietuvių tautos gaivintojas, Lietuvos antropologinės mokyklos kūrėjas), J. Žilinskas (lietuvių kranioologijos ir etnogenezės pradininkas), S. Pavilonis (šiuolaikinės auksologijos pradininkas). Gintauto Česnio darbai lyg sujungė bei perkėlė į kitą dimensiją svarbiausias keturių Lietuvos antropologijos korifėjų idėjas ir darbus – nuo kūdikystės tarpsnio auksologijos iki lietuvių tautos etnogenezės. Profesoriaus biografijos faktai ne kartą aprašyti spaudoje (5, 6), todėl čia apsiribosime tik svarbiausiomis datomis, o plačiau panagrinėsime jo mokslinę bei kūrybinę veiklą.

Gintautas Česnys gimė Raseiniuose mokytojų suvalkiečių (zanavyko ir kapsės) šeimoje 1940 metų balandžio 23 dieną. Po kelių mėnesių neteko tėvelio, kurį, jau būdamas brandus profesorius, vėl atrado iš archyvų ir kitų šaltinių bei atkūrė jo paveikslą išsamioje studijoje (7). Pastarąjį darbą Profesorius visiškai pagrįstai priskiria savo trečiajai disertacijai. 1957 m. aukso medaliu baigęs II Marijampolės (tuometinė Kapsuko) vidurinę mokyklą, o 1963 m. su pagyrimu – Vilniaus universiteto Gydomosios medicinos specialybę, tais pačiais metais Gintautas Česnys pradėjo dirbti Anatomijos, histologijos ir embriologijos katedroje.

Profesoriaus mokslinė veikla prasidėjo aktualių to laikmečio auksologijos problemų nagrinėjimu ir vėliau išsiplėtojo iki plataus akiračio, didelės erudicijos, humanistinių pažiūrų ir neabejingo savo kraštui mokslininko bei piliečio darbu. Lietuvių tautos etnogenezė ir savo paties ištakų tyrinėjimas, Lietuvos gyventojų biologijos, istorijos, kultūros ir tradicijų sąsajų ieškojimas, asmens ir tautos santykio, šalies ir valstybės problemų nagrinėjimas – tai sritys, kuriose Profesorius nuoširdžiai dirbo ir paliko žymių darbų. Parašyta per 300 mokslinių (iš jų – per 10 monografijų, mokymo ir metodinių priemonių, apie 60 darbų paskelbta prestižiniuose užsienio leidiniuose), per 100 populiarių straipsnių, apie 130 straipsnių enciklopedijoms, vadovauta ir redaguota 12 disertacijų, pelnyta Lietuvos valstybinė mokslo premija (1989) ir Estijos valstybinis apdovanojimas (2005), darbuotasi Lietuvos mokslo taryboje (1991), Nacionalinėje sveikatos taryboje (1998), Vilniaus miesto taryboje (2000), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institute (nuo 1995), Lietuvos bioetikos komitete (nuo 1997). Nuo 1997 metų Profesorius yra Lietuvos mokslų akademijos narys ekspertas ir vadovauja Žmogaus morfologijos komisijai,

kuri kiekvienais metais rengia mokslines konferencijas įvairiais morfologijos klausimais.

Visiems profesoriaus darbams būdingas mokslškumas, pagrįstumas, gilumas ir neabejotina išliekamoji vertė. Gintautas Česnys mokslinės patirties sėmėsi bei savo darbus pateikė daugelyje užsienio šalių mokslo įstaigų: Maskvoje (1969, 1975, 1979), Prahoje (1973), Vokietijoje (1974, 1998), Lenkijoje (1976, 1980, 1986, 1988), Vengrijoje (1981), Latvijoje (1985, 1990, 1992), Bulgarijoje (1989), Airijoje (1989), Švedijoje (1990, 1992, 1993, 1997), Danijoje (1993), JAV (1993), Ispanijoje (1996), Estijoje (1997). Jo mokslinę veiklą sąlyginai galima būtų suskirstyti taip: auksologija, etninė antropologija, antropologijos, anatomijos ir Medicinos fakulteto istorija, bibliografija, asmens ir tautos istorija. Sąlyginai todėl, kad išgilinus galima išvelgti visus šiuos darbus vienijančią idėją – tai žmogaus, kaip biologinio vieneto, atskirų asmenybių, visos šalies gyventojų, tautos ir šalies raidos, šaknų, kilmės ir istorijos paieškos. Vieni darbai lyg išplaukia iš kitų, papildo vieni kitus – prasidėję žmogaus augimo ir brendimo abėcėle pereina į sintetinę visos tautos ir šalies kilmės bei istorijos analizę, visuose darbuose jaučiama pilietiškumo gaida.

Gintautas Česnys – ne tik gilus mokslininkas, jis puikus pedagogas, įrodęs tai ne tik aukšto lygio paskaitomis, bet ir vertingomis mokymo priemonėmis. Parašytos septynios mokymo ir metodinės knygos. „Kūdikio fizinis išsivystymas“ (1969); kartu su S. Paviloniu ir E. Andriuliu – „Augimo ir brendimo diagnostika“ (1971, 1985) bei „Žmogaus augimo ir brendimo diagnostika“ (1974) – tai knygos, kuriose pateikta augimo vertinimo metodika ir fizinės būklės standartai, jomis apie 20 metų naudojosi Lietuvos gydytojai pediatrai, studentai medikai ir biologai. Kai kuriomis knygomis (8, 9) studentai naudojasi dar ir dabar, mokosi iš jų klasikinės auksologijos pradmenų. „Osteologijos pagrindai archeologams“ (1988) ir „Lietuvių etninės paleoantropologijos pagrindai“ (1990) psichologijos, archeologijos ir medicinos specialybių studentams – kol kas vienintelės tokio pobūdžio mokymo priemonės lietuvių kalba (10, 11), o 2002 m. išleistą medicinos studentams skirtą „Žmogaus osteologiją“ (12) galima būtų pavadinti „vaizdinga proza sausam kaulų mokslu“.

Nuo „kūdikiškų darbų“ iki populiacinės genetikos

Profesorius savo nuopelnus Lietuvos auksologijai kukliai vadina „kūdikiškais darbais“. Tačiau Gintautas Česnys pirmasis Lietuvoje atliko longitudinalinį kūdikių augimo tyrimą, griežtai laikydamasis varginančios šių

tyrimų metodikos. Tokių tyrimų pasaulinėje praktikoje nėra daug (beje, lig šiol panašus tyrimas Lietuvoje nebuvo pakartotas). Gintauto Česnio auksologiniuose darbuose pritaikyti modernūs tam laikmečiui matematinės statistikos metodai, pateikti kūdikių augimo vertinimo standartai, ištirtos kūdikių proporcijos, psichomotorinė būklė, naujagimių ir kūdikių fizinės raidos veiksniai bei sąsajos su bendrąja sveikatos būkle. Įvairiais auksologijos klausimais parašyta apie 40 darbų (iš jų – 4 monografijos), 1970 m. apginta pirmoji disertacija „Lietuvių kūdikių auksologinė charakteristika (Longitudinalinis tyrimas)“. Šie darbai ligi šiol neprarado teorinės ir praktinės vertės.

Netrukus po daktaro (tuomet mokslų kandidato) disertacijos slogiais tarybiniais laikais Profesorius ryžosi nagrinėti pokario Lietuvoje neliestą temą – lietuvių etnogenezę. Maždaug per 25 metus, talkinant archeologams (ypač nusipelnė habilituoti daktarai V. Urbanavičius ir A. Tautavičius), sukaupia gausi iškastinė Lietuvos gyventojų medžiaga – apie 8 tūkst. kaukolių ir 1500 ištisų skeletų. Beje, tai didžiausia rytinio Baltijos regiono tokio pobūdžio kolekcija, stebinanti savo griežta tvarka ir moksline verte. Tai neįkainojama mokslinė medžiaga ir dabartiniams katedros paleoantropologams, ir užsienio tyrinėtojams. Beje, etninės antropologijos darbais pasiektas dar vienas tikslas: prie „rizikingų“ rasinių problemų tyrinėjimo tarybiniais metais buvo pripratinti ne tik mokslininkai (antropologai, archeologai), bet ir skaitanti visuomenė. Neatsitiktinai etninės antropologijos klausimais parašyta tiek daug populiarių straipsnių.

Lietuvių etnogenezės palyginimui daug darbuotasi ir svečiose šalyse: medžiaga buvo renkama Maskvoje, Leningrade, Minske, Taline, Rygoje, Baltstogėje, Varšuvoje, Krokuvoje, Poznanėje, Stokholme, Kopenhagoje. Tai leido nustatyti Lietuvos gyventojų antropologinio tipo kitimą per 10 tūkstančių metų, svarbiausių demografinių rodiklių (numatomos gyvenimo trukmės, reprodukcijos ypatumų) epochinius poslinkius, jų sąsajas su ūkio ir kultūros raida. Pagal kaukolės diskrečius požymius buvo nustatyti paleopopuliacijų genetiniai ryšiai.

Etninės antropologijos darbuose moksliskai išnagrinėtas ir pagrįstas lietuvių fizinių savybių tapšmas: 1) pirminis Lietuvos teritorijos apgyvenimas (mezolitas); 2) indoeuropiečių atėjimas, baltų susidarymas (vidurinis ir vėlyvasis neolitas) bei jų įsitvirtinimas (bronzos amžius); 3) baltų genčių išsiskyrimas (I m. e. tūkstantmetis); 4) lietuvių tautybės antropologinių ypatybių susiformavimas (II m. e. tūkstantmetis).

Didžioji dalis etninės antropologijos tyrinėjimų apibendrinta antrojoje 1986 m. Maskvos universitete

apgintoje disertacijoje „Senujų Lietuvos gyventojų antropologija“, kurios viduramžių medžiaga (kartu su odontologiniais prof. I. Balčiūnienės duomenimis) pateikta 1988 m. išleistoje knygoje „Senujų Lietuvos gyventojų antropologija“ (13). 1991 m. paskelbta neolito ir bronzos amžiaus žmogaus iš pietryčių Baltijos regiono tyrinėjimų trilogija „Homo“ žurnale (14–16), kartu su archeologais, istorikais, genetikais ir kitais specialistais keletą dešimtmečių nagrinėta Baltų kilmė (17–21), ištirtas Lietuvos gyventojų antropologinis fonas (13, 22), ne kartą pažvelgta į ankstesniųjų tyrimų duomenis kritiškai taikant naujus tyrimo metodus (20, 23). Iš viso etninės antropologijos klausimais parašyta apie 115 darbų (57 užsienio spaudoje), apie 60 konferencijų tezių, per 60 pozicijų enciklopedijose, per 30 populiarių rašinių, išleistos dvi mokymo priemonės studentams.

Profesoriaus etninės antropologijos darbuose persipina žmogaus biologija, genetika, moderniausi daugiamačių statistinės analizės metodai, istorinės, archeologinės, lingvistinės ir kitos humanitarinės žinios. Platus paleoantropologinės medžiagos analizės spektras leido sukurti Lietuvių tautos ištakų ir antropologinio tipo vaizdą, palyginti jį su kitų tautų analogiškais duomenimis. Gintauto Česnio moksliniai duomenys gausiai cituojami ne tik Lietuvos, bet ir pasaulinėje mokslinėje literatūroje: 1989 m. Štutgarte išleistoje G. Hauser ir G. F. De Stefano knygoje „*Epigenetic Variants of the Human Skull*“ (24) profesoriaus mokslinių tyrinėjimų duomenys cituojami net šimtą kartų.

Pastarąjį penkmetį Profesorius glaudžiai bendradarbiavo ir dalijosi savo mokslinėmis idėjomis su garsiausiu Lietuvoje ir gerai žinomu visame pasaulyje genetiku profesoriumi Vaidučiu Kučinsku, kurio 2004 m. monografijoje „Genomo įvairovė: lietuviai Europoje“ (25), galima rasti ir Gintauto Česnio darbų lietuvių etnogenezės klausimu interpretaciją šiuolaikinėje genetikos mokslo šviesoje. Todėl galima teigti, kad profesoriaus Gintauto Česnio mokslinės idėjos puikiai įsiliejo į šiuolaikiškų ir sudėtingų profesoriaus Vaidučio Kučinsko darbų apie lietuvių genomines įvairovės prigimtį darbų ciklą, papildė moderniausias populiacinės genetikos tyrimus.

Amžinosios vertybės

Kitas labai svarbus Gintauto Česnio kūrybos baras – Lietuvos antropologijos, anatomijos ir Medicinos fakulteto istorija. Šie darbai buvo atliekami lygiagrečiai su etninės antropologijos tyrinėjimais. Visumą galima pajusti tik gerai žinant jos sudedamąsias dalis: atskirų asmenybių biografijos ir darbai, tam tikrų mokslo šakų raida padėjo atkurti visos tautos ir šalies

istorijos dalį. Humanitaro gyslelė, gebėjimas kruopščiai „per mokslo prizmę“ rinkti svarbius istorinius faktus ir juos apibendrinti leido sukaupti daug istorinės medžiagos apie antropologiją Lietuvoje, įvertinti jai nusipelnčius žmones, parašyti šiais klausimais apie 30 straipsnių (iš jų 14 išspausdinta užsienyje). Svarbiausios šios srities studijos: apie antropologijos pradininką Lietuvoje Andrių Sniadeckį (26), Povilą Višinskį ir žemaičių antropologiją (27), aušrininką, Lietuvių tautos gaidintoją ir Bulgarijos antropologijos puoselėtoją daktarą Joną Basanavičių (28), lenkų antropologą Julijoną Talko-Grincevičių (29), šiuolaikinės auksologijos pradininką Lietuvoje profesorių Salezijų Pavilonį (30), profesores Rimutę Rimantiene, Mariją Gimbutienę (31), Irena Balčiūniene (32). Visose biografinėse studijose plačiai nušviestas ne tik šių iškilų asmenybių indėlis į Lietuvos antropologiją, istoriją, kultūrą, bet ir jų pilietiškumas, rūpestis savo šalies valstybingumu. Nemažai darbų parašyta ir apie anatomijos bei apskritai viso Medicinos fakulteto praeitį ir dabartį, nubrėžtos ateities gairės (33, 34). Šie istoriniai darbai neleidžia pamiršti mūsų mokytojų, plačiai nušviečia vienos seniausių Europoje aukštosios mokyklos istoriją ir sąsajas su kitais pasaulio universitetais.

Mokslinių, istorinių darbų neįmanoma parašyti be faktų kaupimo, jų analizės, literatūros šaltinių konkrečiu klausimu kruopštaus studijavimo. Matyt, Gintauto Česnio bibliografinė patirtis padėjo moksliniuose darbuose visuomet tiksliai atrinkti tik vertingus faktus bei išliekamąją vertę turinčius literatūros šaltinius, juos analizuoti ir apibendrinti. Kartu su T. Dragūniene parašyta bibliografinė rodyklė „Komplikacijos gydant antibiotikais“ (35) – puikus medžiagos kaupimo pavyzdys (pranoksta šiuolaikinių interneto tinklų sudarytas rodyklės). Kitas bibliografinis leidinys (kartu su S. Paviloniu) „Lietuvos antropologijos bibliografija (1470–1970)“ (36) – lyg ir įžanga, pasiruošimas antropologiniams tyrinėjimams. Tai itin vertinga knyga, įamžinanti visus Lietuvos fizinės, funkcinės, taikomosios, etninės antropologijos ir šio mokslo istorijos leidinius nuo XV iki XX a. antrosios pusės. Knyga supažindina su šio mokslo ištakomis Lietuvoje, palengvina darbą kiekvienam, dirbančiam antropologijos srityje ar ja besidominčiam. Pastarąjį penkmetį Profesorius daug dėmesio skyrė ir lietuviškajam anatomijos vardynui – jo istorijai, raidai ir šių dienų aktualijoms (27). Gintauto Česnio gebėjimas analizuoti ir apibendrinti mokslinius faktus puikiai „išnaudotas“ rengiant įvairius leidinius: daugiau kaip 10 metų (nuo 1990) darbuotasi „Medicinos“ žurnalo Redakcijos taryboje, šiuo metu Profesorius yra tarptautinio ISI leidinių sąrašo žurnalo „Homo“, taip pat Lietuvos

mokslinių žurnalo „Acta medica Lituanica“ bei „Medicinos teorija ir praktika“ redakcijos tarybos narys.

Profesoriaus kūryboje ryškus siekis ne tik ieškoti savo tautos ištakų, bet ir skatinti dabartinių gyventojų sąmoningumą bei pilietiškumą. Noras populiarinti mokslą, profesionaliai, tiksliai ir suprantamai pateikti sudėtingus mokslinius faktus, naujausias mokslo žinias paprastam skaitytojui buvo realizuotos bendradarbiaujant enciklopedijose ir rašant populiarius straipsnius bei knygas (daugiausia – etninės antropologijos, nervų sistemos anatomijos, taip pat žmogaus biologijos, vaikų augimo, žmogaus kilmės ir įvairovės, rasių, epochinės tendencijos ir, žinoma, Lietuvos gyventojų etnogenezės klausimais).

Gydytojo, anatomo ir antropologo žinios ne kartą gelbėjo ir identifikuojant mirusių žmonių palaikus: tyrinėjant Kristijono Donelaičio (38), arkivyskupo palaimintojo Jurgio Matulaičio, atpažįstant karalienės Barboros Radvilaitės (39), Vilniaus vyskupo Abraomo Vainos ir Estijos prezidento Konstantino Petso (K. Pāts) palaikus. Pastarąjį ne tik mokslinę, bet ir visuomeninę politinę vertę turintį darbą apvainikavo beveik per Profesoriaus gimtadienį – 2005 m. balandžio 13 d. jam įteiktas Estijos valstybinis penktojo laipsnio ordinas „*Terra Mariana*“.

Mokslininko, anatomo, antropologo žinios, humanitaro ir menininko gyslelė, pagaliau piliečio dvasia atsiskleidė, matyt, visą gyvenimą sopėjusioje temoje – tėvo atminimo įamžinime. Nedaug kas gali pasigirti išnagrinėjęs savo ištakas, tačiau dar mažiau yra pažvelgę į savo šeimos, giminės bei artimųjų gyvenimus ir likimus pro visos tautos ir šalies istorijos prizmę. Dar mažiau galime aptikti knygų, kuriose gražiai persipintų ir derėtų įvairūs kūrybos žanrai: mokslinis tiriamasis, biografinis, istorinis, pagaliau – meninis pasakojimas ir net filosofiniai pamąstymai. „Didžiojuosi savo Tėvu“ (7) – tai ne vienos asmenybės ar giminės biografija, atkurta iš archyvų medžiagos, laišku, prisiminimų ir pokalbių su amžininkais. Tai knyga, nušviečianti tarpukario Lietuvos visą švietėjų kartą, jos tragizmą susidūrus su sovietiniu smurtu, tautos genocidą. Knygoje pateikta dalelė Lietuvos istorijos – šūrių ir tragiškos, lyg priminimas visiems, ką reiškia tautos laisvė ir nepriklausomybė. Knyga pasirodė labai laiku – lyg perspėjimas, lyg tautos pažadinimas.

Gintautui Česniui rūpi daugelio žmonių likimų, jų kūrybinės minties išsaugojimas ir įamžinimas – tą liudija jo darbai ir knygos per pastaruosius kelerius metus. Profesorius Gintautas Česnys kartu su docente Dalia Triponiene sudarė ir 2003 m. išleido jų kurso (VU 1963 m. gydytojų laidos) 40-mečiui skirtą autobiografinę knygą „Žmonių sveikatai pašvęsti gyvenimi-

mai“ (40). Tai nemažas indėlis į Lietuvos medicinos istoriją. Gintauto Česnio siekį gvildinti tautos ištakas, kultūrinį ir mokslinį paveldą rodo 2004 m. jo sudarytas ir dabartinėje antropologijos mokslo šviesoje išnagrinėtas Povilo Višinskio „Antropologinės žemaičių charakteristikos“ rankraštis, kuris skelbiamas pirmą kartą ir išleistas lietuvių raštijos lotynų rašmenimis atgavimo 100 metų sukakties proga (27). Čia Profesorius plačiai nušviečia XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios lietuvių inteligentų interesų ratą, P. Višinskio pasiaukojimą tautos reikalams, pasitelkęs daugiamatės klasterinės analizės metodus nagrinėja senųjų žemaičių antropometrinius duomenis ir pateikia naujų įdomių išvadų, kurios puikiai papildė pastaraisiais metais katedros nagrinėjamą temą „Lietuvos gyventojų fenotipo įvairovė ir jos veiksniai“.

Kaip pilietiškumo išraišką būtina paminėti tai, kad 1989 m. Profesorius tapo Medicinos fakulteto Sąjūdžio pirmininku, yra Agresijos aukų sveikatos centro koordinacinės tarybos narys, 1992 m. – Šiaurės šalių BRIMHEALTH programos tarybos narys, 1998 m. – Nacionalinės sveikatos tarybos narys, 2000 m. – Vilniaus miesto tarybos narys, o nuo 1999 m. yra fondo Vinco Kudirkos atminimui įamžinti steigėjų pirminin-

kas. Netrukus galėsime pasidžiaugti tautos dvasios ir sąmoningumo žadintojo paminklu. Be to, greitai pasirodys knyga „Lietuvos himnas“, kurią Lietuvos nacionaliniam muziejui padėjo parengti ir įžangą parašė profesorius Gintautas Česnys. Jis ir pats neabejingas dainai, muzikai: studentaudamas dainavo Vilniaus universiteto dainų ir šokių ansamblyje, vėliau – Lietuvos kompozitorių sąjungos vyrų chore, Vilniaus mokytojų namų ansamblyje „Kankleliai“. Šiandien, XXI amžiaus pradžios vartotojiškoje visuomenėje, amžinųjų vertybių skalės kitimo laikmečiu tokią Profesoriaus veiklą galima vadinti tautinės savimonės ir pilietiškumo skatinimu, amžinųjų vertybių puoselėjimu.

Vietoje išvados

Gintauto Česnio mokslinė veikla – tai didžiulis indėlis į Lietuvos antropologiją, šalies istoriją, archeologiją, etnografiją, kalbotyrą ir apskritai – į visą humanitarinę kultūrą. Tokie darbai praplečia ne tik antropologų, medikų, biologų, istorikų, archeologų, bet ir kiekvieno žmogaus akiratį, leidžia pajusti savo šaknis. Mokslas, menas, kultūra, literatūra, istorija, žmogus ir visuomenė, tauta ir valstybė – toks profesoriaus Gintauto Česnio interesų ratas.

From auxology to ethnogenesis of Lithuanians

Janina Tutkuvienė

Department of Anatomy, Histology, and Anthropology, Faculty of Medicine, Vilnius University, Lithuania

Key words: ethnogenesis of Lithuanians, history, anthropology, auxology, craniology.

Summary. On the occasion of 65th birthday of Professor Gintautas Česnys present paper gives a review of scientific and other activity of this outstanding personality – the expert member of Lithuanian Academy of Science, former Dean of the Medical Faculty (1988–1999) and Head of the Department of Anatomy, Histology and Anthropology (1988–2001) of Vilnius University, prizeman of Lithuanian National Prize of Science (1989) and Estonian State prize (2005). Gintautas Česnys graduated from Medical Faculty in 1963. His scientific and pedagogical activity developed from problems of auxology (first dissertation “Auxological characteristics of Lithuanians during infancy, longitudinal study, 1970”) to ethnic anthropology (second dissertation “Anthropology of ancient inhabitants in Lithuania”, 1986). Recently Professor devotes his scientific potentiality for generalizing and summing up of the main historical moments and most outstanding personalities of Lithuanian anthropology.

Correspondence to J. Tutkuvienė, Department of Anatomy, Histology, and Anthropology, Faculty of Medicine, Vilnius University, Čiurlionio 21, 03101 Vilnius, Lithuania. E-mail: janina.tutkuviene@mf.vu.lt

Literatūra

1. Česnys G. 200 years of Lithuanian anthropology. *Collegium antropologicum* 2004;28(2):951-6.
2. International Scientific Conference: 200 years of Lithuanian anthropology: modern trends, history, relation to medical practice and humanities. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla; 2004.
3. Kubilius J, Merkys V, et al, editors. Vilniaus universiteto istorija 1803–1940. (History of Vilnius University 1803–1940). Vilnius: Mokslas; 1977.
4. Pavilionis R, editor. Vilniaus universiteto istorija 1579–1994. (History of Vilnius University 1579–1994.) Vilnius: Valsty-

- binis leidybos centras; 1994.
5. Andriušis A, Tutkuviene J. Kūrybos džiaugsmo keliu. (Joyous creative path.) *Medicina* (Kaunas) 2000;36(4):324-7.
  6. Andriušis A, Tutkuviene J. Prabėgusio laiko ženklų beiėškant. Profesorius Gintautas Česnys. Bibliografijos rodyklė. (Looking for the signs of past. Professor Gintautas Česnys. Bibliographical index.) Vilnius: Medicina Vilnensis; 2000. p. 5-13.
  7. Česnys G. Didžiuojuosi savo Tėvu. (I am proud of my Father.) Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla; 1999.
  8. Česnys G. Kūdikių fizinis išsivystymas. Metodiniai nurodymai. (Physical development of infants. Methodical instructions.) Vilnius: Pergalė; 1969.
  9. Pavilionis S, Andriulis E, Česnys G. Žmogaus augimo ir brendimo diagnostika. (Diagnostics of human growth and maturation.) Vilnius: Mintis; 1974.
  10. Česnys G. Osteologijos pagrindai archeologams. (Fundamentals of osteology for archaeologists.) Vilnius: Vilniaus valstybinis V. Kapsuko universitetas; 1988.
  11. Česnys G. Lietuvių etninės paleoantropologijos pagrindai. (Fundamentals of ethnic palaeoanthropology of Lithuanians.) Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla; 1990.
  12. Česnys G. Žmogaus osteologija. (Human osteology.) Vilnius: Rotas; 2002.
  13. Česnys G, Balčiūnienė I. Senųjų Lietuvos gyventojų antropologija. (Anthropology of the ancient inhabitants in Lithuania.) Vilnius: Mokslas; 1988.
  14. Česnys G. The Neolithic and Bronze Age man in South-East Baltic area. 1. An inventory of recent and old craniological materials from univariate viewpoint. *Homo* 1991;42(1):1-20.
  15. Česnys G. The Neolithic and Bronze Age man in South-East Baltic area. 2. Multivariate approach. *Homo* 1991;42(2):130-49.
  16. Česnys G. The Neolithic and Bronze Age man in South-East Baltic area. 3. An essay on the genesis of craniological types. *Homo* 1991;42(3):232-43.
  17. Butrimas A, Česnys G. The emergence of the Pamarių (Baltic Coastal) group of Indo-Europeans according to archaeological and anthropological data. *J Indo-Eur Stud* 1990;18(3-4):359-77.
  18. Česnys G. The emergence of the Western Baltic stem from an anthropological view. *Homo* 1998;49(1):87-95.
  19. Česnys G. Vakarų baltų kilmė antropologijos požiūriu. (The origin of the West Balts from the viewpoint of anthropology.) *Tiltai* (Klaipėda) 1999;3(4):23-8.
  20. Česnys G, Kučinskas V. The Balts and the Finns in historical perspective: a multidisciplinary approach. *Acta medica Lituanica* 2004;11(3):8-14.
  21. Rimantienė R, Česnys G. The Late Globular Amphora culture and its creators in the East Baltic area from archaeological and anthropological points of view. *J Indo-Eur Stud* 1990;18(3-4):339-58.
  22. Česnys G. XIV–XVIII a. Vilniaus gyventojai Lietuvos antropologiniame fone. Jono Basanavičiaus atminimui. (Vilnius inhabitants in 14th–18th cc. on Lithuanian anthropological background. In remembrance of Jonas Basanavičius.) Vilnius: Lietuvių tauta; 1999. Kn. 4. p. 22-39.
  23. Česnys G. Reinventing the Bronze Age man in Lithuania: skulls from Turlojiškė. *Acta medica Lituanica* 2001;Suppl 8:4-11.
  24. Hauser G, De Stefano GF. Epigenetic Variants of the Human Skull. Stuttgart: E. Schweizerbart'sche Verlagsbuchhandlung; 1989.
  25. Kučinskas V. Genomo įvairovė: lietuviai Europoje. (Genome diversity: Lithuanians in Europe.) Vilnius: Spalvų šalis; 2004.
  26. Pavilionis S, Česnys G. Antropologijos pradininkas Lietuvoje – Vilniaus universiteto profesorius Andrius Sniadeckis. (Vilnius University professor Jędrzej Sniadecki, an initiator of anthropology in Lithuania.) *Medicina* (Kaunas) 1966;9:195-200.
  27. Višinskis P. Antropologinė žemaičių charakteristika (sud. G. Česnys). (Anthropological characteristics of Samogitians. Compiled by G. Česnys.) Vilnius: Valstybės žinios; 2004.
  28. Česnys G. Jonas Basanavičius – antropologas. (Jonas Basanavičius as an anthropologist.) Vilnius: Lietuvos istorijos metraštis (1988); 1989. p. 29-40.
  29. Česnys G. Lenkų antropologas Julijonas Talko-Grincevičius ir Lietuva. (Julian Talko-Hryniewicz, a Polish anthropologist, and Lithuania.) *Lietuvos archeologija* 2002;22:275-86.
  30. Česnys G. Lenkiame galvas savo mokytojui. (We incline heads to our teacher.) *Medicina* (Kaunas) 1999;35(4):361-5.
  31. Česnys G. Marija Gimbutas in my life: some reminiscence. In: Madler J, editor. From the realm of the ancestors: an anthropology in honor of Marija Gimbutas. Manchester; 1997. p. 26-31.
  32. Česnys G. Kūrybos sparnų pakylėta: gydytoja ir antropologė Irena Balčiūnienė. Profesorė Irena Balčiūnienė. Bibliografijos rodyklė. (On the wings of creation: Irena Balčiūnienė, a physician and anthropologist. Professor Irena Balčiūnienė. Bibliographical index.) Vilnius; 2001. p. 3-11.
  33. Česnys G, Andriušis A, editors. Vilniaus universiteto Medicinos fakultetas. (Faculty of Medicine, Vilnius University.) Vilnius: Medicina Vilnensis; 1995.
  34. Česnys G, Andriušis A, editors. Faculty of Medicine, Vilnius University. Vilnius: Medicina Vilnensis; 2000.
  35. Česnys G, Dragūnienė T, editors. Komplikacijos gydant antibiotikais. (Complications in antibiotic treatment.) Vilnius: Vaizdas; 1966.
  36. Česnys G, Pavilionis S. Lietuvos antropologijos bibliografija (1470–1970). (Bibliography of Lithuanian anthropology, 1470–1970). Vilnius: Valstybinė mokslinė medicinos biblioteka; 1974.
  37. Česnys G. Lietuviško anatomijos vardyno istorijos metmenys. (An essay on a history of Lithuanian Nomina Anatomica). *Terminologija* 2002;9:55-65.
  38. Česnys G. Tolminkiemio bažnyčios kapų Nr. 1 ir Nr. 2 kraniologinė analizė. Kristijono Donelaičio palaikų tyrinėjimo medžiaga. (Craniological analysis of the 1st and the 2nd graves in Tolminkiemis. The investigation materials of Kristijonas' Donelaitis' remains.) Vilnius; 1981. p. 55-60.
  39. Česnys G, Jankauskas R, Urbanavičius V. Queen Barbora Radvilaitė: review of remains and reconstruction of documentary portrait. *Acta medica Lituanica* 2001;Suppl 8:18-24.
  40. Triponienė D, Česnys G, editors. Žmonių sveikatai pašvęsti gyvenimai. (The lives dedicated to people health.) Vilnius: Gamta; 2003.

*Straipsnis gautas 2005 05 11, priimtas 2005 11 05
Received 11 May 2005, accepted 11 November 2005*